ناوچەی باڵەکایەتی لەنێوان هۆلاکۆ و کۆرۆنادا ... موحەممەد گەڵاڵەیی*

باڵەکایەتیی؛ ناوچەیەکی خاوەن تایبەتمەندی هەمەلایەن□ی زیاری، ئابووری، کۆمەڵایەتی و خوێندەوارییە لە مێژووی تۆمارکراوی کورد دا، بەڵام لە چاوی داگیرکەرانی کوردستاندا، ناوچەیەکە گرنگی جیو□ستراتیژی سەربازی هەیە..!
هێرشی مەغۆلەکان ب□سەرکردایەتی جەنگیزخان(١١٦٥-١٢٢٧) و دواتر نەوەکەی هۆلاکۆ (١٢١٧-١٢٦٥) لە سەرەتای سەدەی سیانزەهەم ١٢٠٠ زائینی دا بۆ سەر خۆرھەڵاتی ئیسلامی کە لە جێۆگرافیای ئێستادا بە باشووری خۆرئاوای کیشوەری ئاسیا ناسراوە دەستی پێکرد، بۆ ساڵی ١٢٥٨ زائینی بەسەرکرادیەتی هۆلاکۆ گەیشتنە شاری بەغداد و کۆتاییان بە خەلافەتی عەباسی هێنا..!
مێژوونووس و پسپۆری خۆرھەڵاتی کەونار خوالێخۆشبوو: پرۆفیسۆر دکتۆر جەمال رەشید، لە چاوپێکەوتنێکی گۆڤاری کوێستان دا لە ژمارە(25-26)ی ئایار-حوزەیرانی 2010 ی لاپەڕەکانی 10 و 11 دا، بەمشێوەیە باسی هاتنی مەغۆلەکان ب□ سەر ناوچەی خانێ خۆرھەڵاتی کوردستان و حاجی ئۆمەرانی باڵەکایەتی لەباشووری کوردستان دەکات:(لەبەرئەوەی ئێرە[مەبەستی باڵەکایەتییە] ناوچەیەکی ستراتیژییە، زۆر خەڵک ویستویەتی داگیری بکات..چ لەسەردەمی مەغۆل، بۆ نمونە مەغۆلەکان کە هاتن هەر لە دەرگای ناوچەی خانە و حاجی ئۆمەران شەش ساڵ مانەوە و نەیانتوانی بەهۆی سەختی شوێنەکە بپەڕنەوە و هەتا چوونەوە خوارتر لە ناوچەی خانەقینەوە چوون بەغدایان داگیرکرد)، بۆماوەی شەش ساڵ سەربازگەی مەغۆلەکان لە حاجی ئۆمەران و خانێ دەمێنێتەوە بۆ ئەوەی ناوچەی باڵەکایەتی داگیر بکەن و دواتر بە ڕێگەی دەشتی دیانا-هەریر-هەولێر دواتر بۆ دەشتی کەرکوک-موصڵ گەیشتن بە شاری بەغداد، بەڵام دوای شەش ساڵ واتە ل□ ١٢٥٢-١٢٥٨، پ□ر□ژەی مەغۆلەکان شکست دەهێنێت و ڕوو لەناوچەی کرمانشاه لە باشووری رۆژئاوای ئێران دەکەن، بەناوچەی خانەقین لە خۆرھەڵاتی بەغداد دا دەگەنە ناو دڵی دەسەڵاتی خەلافەتی عەباسی، کە مەغۆلەکان توانیان بە دوانزە ڕۆژ بەغداد بگرن، ئەمەریکیەکان لە ٢٠٠٣ بەم هەمو تەکنەلۆجیایە پێشکەوتوە شاری بەغدادیان بە ٢١ ڕۆژ لە چنگی حکومەتی بەعس(١٩٦٨-٢٠٠٣) رزگارکرد.

هۆکاری سەرەکی شکستی مەغۆلەکان کە نەیانتوانی باڵەکایەتیی داگیر بکەن بە رووخاندنی بەغداد، کە هەرچەندە ئەوان لە وڵاتی چین و ماچینەوە هاتبون و وڵاتان و خاکێکی زۆریان داگیرکردبو، بەڵام دوای ناردنی چەند گروپێکی سەربازی تایبەت بە کۆکردنەوەی زانیاری لەسەر تەواوی ناوچەکە، بەتایبەتی لە ڕووی جیۆگرافی و سەربازی و پێکهاتەی دانیشتوانەکەی، بڕیاری پاشەکشە دەدەن، چونکە بونی شاخی بەرز بەرز کە بەسەر ڕێگەکانی دەڕوانی و زۆر بەئاسانی لە دەرە سەختەکانی باڵەکایەتیی دەرباز نابون، نەیاندەویست هەمان شکستی گەورەی یۆنانییەکان کە بەهێزی دە هەزارەکە لە مێژووی کۆندا ناسراوە، کە لە ساڵی ٤٠١ی پێش زائینی لە شەڕگەی (کۆناکسا: لەخواروی شاری مەدائین) کە تێیدا کۆرشی بچوک کوژرا، کە لەهەمانکاتدا دە هەزار سەربازی یۆنانی پشتیوانیان دەکرد بۆ لادانی براکەی ئەردەشێری دووەم، کە ئیمپراتۆری ئەخمینی بو، کە کۆرشی بچوک داوای عەرشی ئیمپراتۆرییەتی دەکرد، هێزەکانی یۆنانی کە بە دە هەزارەکە لە مێژوودا بەناوبانگن بەخاکی کوردستان بەسەرکردایەتی گزنەفۆن(٣٥٤-٤٣٠ پێش زائین) تێپەڕبون، بەڵام لەسەر دەستی کاردۆخییەکان توشی نەهامەتییەکی زۆر هاتن هەتا گەیشتن بەسەر دەریای ڕەش لە شوباتی ساڵی ٤٠٠ پێش زائین، هەڵمەتەکە پێنج مانگی خایاندوە، بۆ زانیاری خوێنەران دواتر گزنەفۆن مێژووی ئەم شەڕە و بەسەرهاتانەی لە کتێبێک بەناونیشانی(ئاناباسیس) نووسیی، واتە:(ڕۆیشتنی سەربازی یان کشان بەناو وڵاتێک دا)، کە لە ساڵی ٢٠١٣ ئەم کتێبە لە زمانی یۆنانی کراوەتە کوردی، لێرەدا مەغۆلەکان نەیاندەویست تووشی هەمان چەرمەسەری و پێکدادان ببن، چونکە لە باڵەکایەتی هێزی زەرزاییەکان نیشتەجێ بونە، لە دامێنی شاخی مامەڕووت شارێکی گەورەی زەرزاییەکان هەبوە، ئەو هێزەی بە شەڕکەر و ئازا ناسراون، بۆیە مەغۆلەکان ڕێگەی باشووری خۆرائاوای ئێرانی ئێستایان بۆ گەیشتن بەشاری بەغداد هەڵبژارد، چونکە دوای هێرشی مەغۆلەکان بۆ سەر وڵاتانی خۆرهەڵات و ناوەڕاستی ئەوروپا، لەوانەیە ئەو سەرچاوانەی باسیان لە ڕۆیشتنی هێزی دە هەزارەکەی یۆنانی کردوە، یان کتێبی دە هەزارەکەیان چنگ کەوتبێت و لەڕووی زانستی سەربازی ئەوکاتەوە تەتەڵەیەکی باشیان بۆ ئەنجامدابێت، بە کورتی نەیانویستبێت هەڵە سەربازییەکان دووبارە بکەنەوە..!

ئەم تۆمارە مێژووییە خۆڕاگری خەڵکی باڵەکایەتیی و قایمی ناوچەکە و چیاسەرکەشەکانی دەردەخات، کە شکستی بە ئامانجی داگیرکاری مەغۆلەکان هێناوە، لەهەمانکاتیشدا بوەتە بەربەستێک لە ڕوودانی کارەساتی کوشتار و تاڵانکاری مەغۆلەکان، کە پێش ئەوەی مەغۆلەکان بگەنە باڵەکایەتیی لە شاری دیاربەکر و باکووری کوردستان کوشتار و

تاڵا نییەکی زۆریان ئەنجامدابو.. هەروەها باڵەکایەتیی لە مێژوودا ئەوەی پێبڕاوە کە داگیرکردنی زۆر ئاسان نییە، بەتایبەتی ئیمپراتۆریەتی مەغۆلی بەم هەمو هێزەی هەیبو چۆکی ل▯ بەر داد، کەواتە؛ هەر شاری هەولێر هۆلاکۆ بەزێن نییە، بەڵکو باڵەکایەتیش هۆلاکۆ بەزێنە، بەپێی ئەم تۆمارە مێژووییەی لەسەرەوە نووسیمان.
ئ▯م▯ر▯زانە دیسان پەتای کۆرۆنا بە مەملەکەتی باڵەکایەتی دا بڵاوبۆتەوە، کە سەرچاوەی ئەم پەتایە وڵاتی باب و باپیرانی مەغۆلەکانە یان ئەو وڵاتەی مەغۆلەکان ل▯ی▯و▯ی هاتن بۆ ئەوەی باڵەکایەتی داگیر بکەن، ئەوان نەیانتوانی باڵەکایەتیی داگیر بکەن، بەڵام کۆرۆنا باڵەکایەتی خستە نێو بازنەی پەتاکە، بەڵام هەروەک ئەو سەدانەی پێشوو باسمان کرد، کە چۆن باڵەکایەتی بۆماوەی شەش ساڵ خۆی ل▯ بەردەم هێرشی بەربەریترین هێزی دونیا گرت، لەهەمان سەردەم دا بەغداد کە ناوەندی خەلافەتی عەبباسی و دەسەڵات بو، بە دوانزە ڕۆژ کۆتایی هات، خەڵکی ئێمە لە ناوچەی باڵەکایەتیی بەورەییەکی بەرزی سەربەرزی و نەمری وەک لە مێژوودا تۆمارکراوە، ئەم ناخۆشییە تێدەپەڕێنێت، چۆک بەو پەتا جیهانیە دەدات بە پشتیوانی خودا و خۆراگری خەڵک وەک بەفری سەرچیا سەرکەشەکانی دەیتوێنێتەوە و دەیکات بە تۆمارێکی زیندووی تێکۆشان لە دژی پەتایەکی جیهانی دا.

***مامۆستا ل▯ بەشی مێژووی فاکەڵتیی ئاداب لە زانکۆی سۆران.**